DANA BUCERZAN

COEZIUNE ŞI COERENŢĂ ÎN POEZIA LUI ION VINEA

1. Cel mai potrivit concept pentru a exprima acea foarte caracteristică trăsătură care face ca succesiunea de propoziţii „să fie un text" este ceea ce am putea numi *textualitate.* Această proprietate îl face să fie ceea ce este, în loc de a fi un şir de propoziţii cărora nu le putem atribui o semnificaţie globală. Întârzierea în studierea acestei probleme se datorează probabil faptului că succesiunea de enunţuri nu pare întotdeauna să respecte constrângerile morfologico-sintactice în cel mai strict sens al cuvântului. Totuşi, impresia că între frazele care se succed există o continuitate logică şi referenţială trebuie să-i convingă pe lingvişti că proprietăţile prin care aceasta se defineşte se bazează, înainte de toate, pe mijloace lingvistice de realizare, care le codifică şi le fac să poată fi înţelese şi ulterior decodificate şi analizate[1]. Chiar dacă suntem de acord că o anumită succesiune de propoziţii devine text datorită proprietăţii de *textualitate,* problema rămâne aceeaşi, deşi este exprimată în alţi termeni. În acest caz, ce este *textualitatea?* Cum poate fi aceasta definită riguros şi care ar putea fi criteriile stabilirii ei? Beaugrande şi Dressler[2] defineau textul drept o ocurenţă comunicativă care trebuie să se conformeze în mod obligatoriu unor standarde ale textualităţii, în număr de şapte. Cei doi autori americani afirmau că, dacă unul dintre ele nu este satisfăcut, textul este noncomunicativ şi, în consecinţă, devine nontext. Cele şapte standarde care trebuie satisfăcute sunt: coeziunea, coerenţa, intenţionalitatea şi acceptabilitatea, situaţionalitatea, informativitatea şi intertextualitatea. După cum se poate observa şi din această simplă enumerare, *coeziunea* şi *coerenţa* sunt pe primele locuri, ceea ce demonstrează importanţa care le este acordată în definirea textualităţii.

1. 1. În cele ce urmează, nu intenţionăm să ne concentrăm asupra problemei mult mai generale a textualităţii, ci asupra a două dintre „componentele" sale, şi anume *coeziunea* şi *coerenţa,* detaliind-o în special pe prima dintre ele. Petöfi

---

[1] Sorin Stati, *Le transphrastique,* Paris, Presses Universitaires de France, 1990.

[2] Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, *Introduction to Text Linguistics,* London and New York, Longman Linguistics Library, 1981.

și Olivi[3] defineau, pe lângă *coeziune* ca formă de continuitate (care exprimă faptul că nici o unitate compozițională textuală nu poate exista în afara relației cu cel puțin o altă unitate textuală în mod textual și/sau compozițional și că fiecare ocurență trimite la cel puțin o altă ocurență) în planul subcomponentului *dictum* al textului (deci al semnificatului textual), și *conexitatea* (ca formă de continuitate în planul semnificantului textual), ceea ce presupune o reprezentare a secvenței textuale în simboluri lingvistice consacrate, reprezentare care servește ca vehicul al semnificantului[4]. Tot în legătură cu conceptul de *continuitate* sunt folosite conceptele de *compoziție* (organizarea ierarhică a constituirii textului, și anume faptul că din constituenții elementari independenți se organizează unități compoziționale de complexitate variabilă) și *textură* (*pattern*-ul ce trebuie găsit în constituirea textului, care apare din repetiția elementelor de vehiculum la orice nivel al ierarhiei compoziționale).

1. 2. *Coeziunea*[5], asociată nivelului superficial al textului, este capacitatea elementelor verbale explicite co-prezente de a realiza legături intratextuale de sens. Deci, este vorba, înainte de toate, de un concept ce aparține sintactico-semanticii și nu pragmaticii, pentru că se referă la relațiile care apar într-un text și care îl fac să fie ceea ce este. De fapt, *coeziunea* se produce de fiecare dată când interpretarea unui element prezent în text depinde, parțial sau total, de interpretarea altuia, prezent și el în același text. Două elemente astfel corelate sunt considerate integrate unui text. Fenomenul coeziunii există atât frazal, cât și intratextual, pentru că (1) mecanismele întrebuințării unor elemente cum ar fi conectivele gramaticale sau morfemele de relație au nevoie de un cadru de manifestare superior frazei; (2) examinarea relației dintre două elemente nu poate evita examinarea raporturilor paradigmatice în care fiecare element în parte este angajat; (3) există fenomene lingvistice frazale care nu pot fi explicate fără a face apel la teoria referinței.

Am afirmat despre *coeziune* că ar fi un element care aparține domeniului sintactico-semanticii. Această afirmație ar putea fi făcută și altfel: *coeziunea* este o relație dintre un element prezent în text și un alt element care este crucial pentru interpretarea sa, indiferent dacă acest element este legat prin mijloace structurale de primul sau nu. De ce apare în discuție conceptul de *structurare* în acest context? Structurarea ar putea fi definită ea însăși ca o relație unificatoare

[3] S. Janos Petöfi and Terri Olivi, *Understanding Literary Text*, în *Comprehension of Literary Discourse* (ed. by Dietrich Meutsch and Reinhold Viehoff), Berlin, New York, Walter de Gruyter, p. 190-225, 1989.

[4] Carmen Vlad, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 71.

[5] *Ibidem*, p. 71.

şi, astfel, toate mărimile gramaticale sunt automat coezive pentru că sunt structurate.

„Stabilitatea" unui text ca sistem este susţinută prin intermediul unei continuităţi de ocurenţe[6]. Beaugrande şi Dressler definesc noţiunea de continuitate prin faptul că variatele ocurenţe din text şi situaţiile lor de utilizare sunt legate între ele: mai exact, fiecare este astfel un instrument al accesului la cel puţin o altă ocurenţă, cel mai evident exemplu al acestui fenomen fiind sintaxa, care impune anumite modalităţi de organizare la suprafaţa textului. Întrucât mintea umană nu poate stoca material în cantitate infinită, trebuie să existe un sistem bazat pe opţiuni şi modele mai limitate, în interiorul căruia să se poată opera. Din această cauză, coeziunea în interiorul unei fraze sau propoziţii este mai evidentă decât coeziunea dintre două sau mai multe unităţi de tipul frazei. Indiferent cum ar fi pusă problema, rămâne valabilă întrebarea cum şi în ce ordine sunt create şi construite aceste legături.

În literatura de specialitate, opiniile sunt însă mult mai diversificate. Emanuel Vasiliu[7] „demontează" sistemul mărcilor de coeziune prezentate de Beaugrande şi Dressler, demonstrând că acestea nu sunt sintactice, cum ar trebui să fie conform definirii lor, ci semantice, în această situaţie ele trebuind să fie mai degrabă mărci ale coerenţei. Concluzia sa este că textul nu poate fi nicidecum definit în termeni sintactici sau, cu alte cuvinte, nu se poate construi o sintaxă pe baza căreia să se discearnă între texte şi nontexte. Deci, în opinia autorului citat, nu se poate da o definiţie sintactică a textualităţii.

1. 3. În cele ce urmează, vom urmări câteva dintre modalităţile de realizare a coeziunii; Halliday şi Hassan[8] enumeră: *referinţa, reiterarea lexicală, substituţia, elipsa* şi *conjuncţia*, folosind drept criteriu natura relaţiilor coezive (care pot fi relaţii de referinţă, de formă şi relaţii semantice). De ce există două tipuri mari de relaţii coezive, formale şi semantice? Pentru că există două canale pentru recuperarea informaţiei: situaţia şi textul[9]. În viziunea celor doi autori, *referinţa* este o relaţie dintre ceva din text şi altceva care ajută la interpretarea acestuia. Ea poate funcţiona coeziv dacă acest element aparţine textului. Referinţa poate fi endoforică, dacă se referă la ceva care există în text, sau exoforică, dacă trimite în afara lumii textuale, iar cea endoforică poate fi, la rândul ei, anaforică (atunci când se referă la ceva care este prezent anterior în text) sau cataforică (atunci când trimite la ceva ce va urma). *Substitutele* sau *proformele* (discutate sub titlul substituţiei) reprezintă, la rândul lor, o altă

---

[6] Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, *op. cit.*, p. 48.

[7] Emanuel Vasiliu, *Introducere în teoria textului*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1990 p. 26.

[8] M. A. K. Halliday, R. Hassan, *Cohesion in English*, Longman, London, 1976, p. 66.

[9] *Ibidem*, p. 305.

modalitate de realizare a coeziunii, datorită capacităţii lor de a înlocui elemente prezente în text[10] şi de a le relua prin forme de dimensiuni mai reduse. În general, elementul substituit are aceleaşi funcţii ca şi elementul cu care a fost substituit. Heinrich Plett[11] menţionează clasele de pro-nume, pro-adjectiv, pro-adverb, pro-grup verbal şi pro-enunţ. Dezambiguizarea fiecăreia dintre aceste forme se poate face doar dacă se cunoaşte co-textul minim necesar şi se interpretează corect con-textul în care apare forma respectivă. *Elipsa* ar putea fi corelată cu substituţia dacă se acceptă definirea ei ca substituţie cu 0. Locul ei este firesc între aceste modalităţi de realizare a coeziunii, întrucât elipsa lasă un spaţiu în structură, spaţiu care trebuie „umplut" cu informaţie care, la rândul ei, trebuie să provină de altundeva. În majoritatea cazurilor, elementul presupus există undeva în text. Halliday şi Hassan menţionează elipsa nominală, elipsa verbală, cea enunţială etc. Cazul tipic de elipsă este cel anaforic, structura completă apărând înaintea celei eliptice. Elipsa se observă cel mai bine atunci când structurile următoare sunt lipsite de verb.

Printre modalităţile de realizare a coeziunii este enumerată şi *reiterarea lexicală* sau *recurenţa* (cf. Beaugrande şi Dressler). Aceasta poate apărea la nivele variate ale textului, dar dacă este neobişnuit de frecventă, efectul imediat este diminuarea informativităţii. În textul poetic, recurenţa are o importanţă deosebită, fiind adeseori motivată şi contribuind de această dată la sporirea informativităţii. Totuşi, există condiţia ca expresiile care sunt recurente să prezinte şi o identitate de referent, cu alte cuvinte, să se refere la aceeaşi entitate din lumea textuală sau extratextuală. În cadrul aceleiaşi probleme, putem vorbi despre *recurenţă parţială,* în situaţiile în care sunt folosite aceleaşi elemente lexicale de bază, schimbându-le doar clasa gramaticală, ceea ce face posibilă refolosirea unui concept deja activat, adaptându-l unor situaţii diverse. Întrucât recurenţa poate prezenta dezavantajul de a diminua informativitatea, pe care l-am menţionat deja mai sus, sunt folosite diverse alte modalităţi cu acelaşi scop, având drept rezultat reapariţia formelor, dar întrucâtva diferite în conţinut. Un exemplu de asemenea situaţie este *paralelismul,* în care o structură de suprafaţă apare din nou, fiind „umplută" cu alte cuvinte. Alt fenomen asemănător este *parafraza,* adică recurenţa unui conţinut cu o expresie uşor modificată. Recurenţa lexicală poate fi forte (sau strictă) şi slabă (sau sinonimică)[12]. În general, aceste tehnici sunt folosite pentru a insista asupra unor posibile

---

[10] Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, *op. cit.*,p. 49.

[11] Heinrich F. Plett, *Ştiinţa textului şi analiza de text*, Seria „Semiotică, lingvistică şi poetică", Bucureşti, Editura Univers, 1983, p. 63.

[12] Daniela Roventa-Frumuşani, *Remarques sur la cohérence dans le discours scientifique,* în RRL, XXIX, 1984, nr. 2, p. 149-158.

echivalenţe sau opoziţii. De obicei, producătorii de texte încearcă să le facă să fie cât mai clare şi de aceea folosesc tehnici coezive care să scurteze şi să simplifice textul de suprafaţă, contribuind însă la eficientizarea sa, ceea ce stă, de fapt, şi la baza folosirii pro-formelor şi a elipsei.

O altă modalitate, extrem de importantă, de realizare a coeziunii textuale este folosirea *conectorilor textuali*. După cum se ştie, gramatica frazei include în categoria conectivelor prepoziţia şi conjuncţia[13]. Ele sunt disociate în funcţie de tipul de relaţii pe care le mediază (subordonare vs. coordonare), precum şi după nivelul la care aceste relaţii se realizează (intrapropoziţional vs. interfrazal). Părerile privind acceptarea sau negarea existenţei conectorilor textuali prezintă o mare diversitate. Dacă unii cercetători susţin necesitatea extrapolării funcţiei conectoare la nivel frazal[14], alţii o clasifică drept nu numai inadmisibilă şi inacceptabilă din punct de vedere teoretic, ci şi inexistentă în practică[15]. Pornind de la premisa că admitem existenţa conectorilor textuali, pot avea această funcţie conjuncţiile, adverbele şi locuţiunile corespunzătoare, dacă satisfac următoarele condiţii[16]: (1) să marcheze o legătură de sens; (2) secvenţele să fie coprezente; (3) nivelul relaţiei să fie transfrazal şi (4) să nu afecteze autonomia sintactică (structurală) a segmentelor respective. Funcţiile pe care le pot avea conectorii textuali[17] pot fi: aditive *(şi, încă)*, enumerative *(mai întâi, apoi)*, tranzitive *(de altfel)*, explicativ-justificative *(căci, adică)*, comparative *(astfel, de asemenea)*, ilustrative *(de exemplu)*, adversative *(dar)*, concesive *(totuşi)*, cauzativ-consecutiv-conclusive *(deci)*, rezumative *(pe scurt)*, temporale *(apoi)*, metatextuale *(cf. pagina)*, opozitiv-rectificative *(de fapt)* etc. Nu trebuie neglijată nici polivalenţa funcţională a multora dintre ele.

2. În cele ce urmează, am ales patru texte poetice din opera lui Ion Vinea, încercând să punem în evidenţă modul în care funcţionează aceste modalităţi de realizare a coeziunii în interiorul lor şi în ce măsură o analiză axată exclusiv pe aceste coordonate ar putea fi relevantă într-un fel sau altul.

Vom sublinia în continuare modalităţile de realizare a coeziunii într-o secvenţă textuală alcătuită din patru texte-ocurenţă poetice.

2. 1. Recurenţă lexicală. Lexemul *ora* se repetă interenunţial în titlul $E0_1$, în $E1_1$, $E3_1$, $E13_4$, şi $E16_4$ şi, intraenunţial, în $E13_4$. Lexemul *zi* apare repetat intraenunţial în $E6_2$ şi interenunţial în $E6_2$ şi $E10_3$. Se poate observa că atât *oră*, cât şi *zi* se pot defini prin sema [+temporalitate]. Lexemul *cântecul* se repetă

[13] Carmen Vlad, *op. cit.*, p. 72.

[14] Sorin Stati, *op. cit.*, p. 157.

[15] *Ibidem*, p. 28.

[16] Carmen Vlad, *op. cit.*, p. 72.

[17] Sorin Stati, *op. cit.*, p. 157-158.

intraenunțial în $E5_2$, iar *clopot*, interenunțial în $E2_1$ și $E5_2$, ambele conținând semul [+auditiv]. Lexemul *ochi* (forma *ochii* în text) se repetă intraenunțial în $E2_1$ și $E11_3$, fiind definit prin [+vizual], iar *cer* [+spațial] apare în $E6_2$ și $E11_3$. Lexemul *curat* se repetă în $E2_1$ (intraenunțial) și *rochii* în $E2_1$ și, respectiv, $E16_4$.

Dat fiind că, dintre lexemele care se repetă, două pot fi definite prin sema [temporalitate], două prin [auditiv], unul prin [vizual] și unul prin [spațial], această repetiție nu poate fi pur întâmplătoare. Fenomenul trebuie să aibă consecințe în planul semantic al textului. Un examen din acest punct de vedere ne-a dus la constatarea existenței a patru izotopii, pe care le vom studia mai detaliat: **temporalitate, spațialitate, fenomene vizuale** și **auditive.**

2. 2. În domeniul **recurenței sintactice** (intra- și interenunțiale) putem observa că în $E4_2$ *(O tristețe întârzie în mine/ cum zăbovește toamna pe câmp)* există două sintagme cu structuri sintactice aproximativ identice: subiect (substantiv în nominativ) + predicat (verb la indicativ prezent) + complement circumstanțial de loc (prepozițional). Tot în $E4_2$ *(și nici un sărut nu-mi trece prin suflet,/ și nici o zăpadă n-a descins pe pământ)* există două sintagme cu structură sintactică identică: subiect (substantiv în cazul nominativ) + predicat (formă negativă) + complement circumstanțial de loc (prepozițional). În $E5_2$, *Cântecul trist, cântecul cel mai trist* reprezintă o sintagmă construită pe baza unui paralelism sintactic: substantiv (nominativ) + atribut adjectival. În $E5_2$, *îl auzi în glasul* [*sterp*] *al vrăbiilor/ și răspunde din umilința tălăngilor* sunt structuri sintactice aproape identice, constituite din predicat + complement indirect + [atribut adjectival] + atribut substantival genitival. În $E6_2$, *între arborii neajunși la cer,/ între apele care-și urmează albia,/ între turmele ce-și pasc soarta pe câmp/ și între frunzele care se dau în vânt* sunt structuri construite dintr-un complement circumstanțial de loc + subordonate atributive (în afară de primul vers, care conține totuși un atribut). În $E13_4$, intraenunțial, sintagma *orei de veghe, orei de șoapte* este constituită din două structuri identice din punct de vedere sintactic: substantiv în cazul genitiv, având funcția de atribut substantival genitival + atribut substantival prepozițional.

Elipsa ca modalitate de realizare a coeziunii este aproape absentă (în $E2_1$ există o structură eliptică de verbul copulativ *a fi)*, la fel și substituția prin proforme (există o situație în $E9_3$ – *palida-i* – și o situație în $E16_4$ – *steaua din fund o văd cum se stinge)*, fie ea anaforică sau cataforică. Cât despre conectorii textuali, aceștia sunt de asemenea slab reprezentați: există două situații, în $E8_3$ *(și tainic, ca-n chilii de închisoare, Pătrunde-ncet)*și în $E9_3$ *(și-n calmul blond de raze-mprăștiate/ Miresme de corole re-nviate/ Plutesc).*

3. În debutul acestei lucrări, am asociat noțiunea de **coeziune** (ca proprietate ce ajută la stabilirea unor relații de sens explicite) la cea de **coerență, ca**

mecanism ce permite actualizarea relaţiilor dintre unităţi textuale şi informaţii dintr-o lume posibilă. Pentru că am mai menţionat opiniile susţinute de Beaugrande şi Dressler[18], şi anume că acest concept se referă la căile prin care componenţii lumii textuale (i. e. configuraţia conceptelor şi a relaţiilor care stau la baza suprafeţei textului) sunt mutual accesibili şi relevanţi, ne vom referi la ele şi în această situaţie. Conceptul este un conţinut cognitiv care poate fi recuperat şi activat cât mai unitar în memoria semantică a locutorului. Relaţiile sunt legăturile dintre conceptele care apar împreună în lumea textuală. Relaţiile de coerenţă pot fi de tipul *cauzalităţii, temporalităţii* sau *agentivităţii*. Această definiţie a coerenţei evidenţiază faptul că (1) textul nu are sens în el însuşi, ci mai degrabă prin interacţiunea cunoştinţelor oferite de el cu cunoştinţele stocate în memoria semantică a locutorilor despre lume şi că (2) deopotrivă coeziunea şi coerenţa sunt proprietăţi care pornesc, în primul rând, de la examinarea textului însuşi.

Coerenţa se situează printre mecanismele de bază care asigură articularea sensului; ea este o proprietate semantico-pragmatică ce contribuie la referenţializarea textului prin activarea unor câmpuri semantice, la activizarea aleatorie a unor legături locale sau temporale şi la globalizarea sensului[19]. Emanuel Vasiliu[20] considera că, pentru a putea defini conceptul de coerenţă, trebuie stabilit mai întâi ce este „sensul" unui text. În acelaşi timp, autorul citat afirmă că, deşi este îndeobşte acceptat în literatura de specialitate faptul că o secvenţă de propoziţii este text dacă şi numai dacă este coerentă, nu s-a putut ajunge la o definire exactă a conceptului. Coerenţa nu se reduce doar la coreferinţă, la existenţa unei structuri profunde sau la posibilitatea de rezumare, şi concluzia este că, în termeni strict semantici, nu există şi deci nu poate fi definit conceptul de coerenţă, acesta aparţinând în exclusivitate pragmaticii.

Din cele de mai sus s-a putut observa că, dacă o discuţie asupra modalităţilor concrete de realizare a coeziunii în această secvenţă textuală ar putea să nu fie relevantă pentru analiza poetică, trebuie să încercăm o altă cale, care ne-a fost indicată chiar de materialul analizat. Atunci când am discutat **recurenţa lexicală,** ne-am pus întrebarea dacă este întâmplătoare recurenţa unor anumite lexeme sau dacă aceasta ar putea fi un indiciu al existenţei unor izotopii care sunt de ajutor în decodarea textelor. Oricum ar fi formulată întrebarea, este evident că s-a trecut deja din domeniul **coeziunii** în cel al **coerenţei.**

---

[18] Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, *op. cit.*,p. 4.

[19] Carmen Vlad, *op. cit.*, p. 117.

[20] *Op. cit.*, p. 60.

3. 1. Temporalitate

Lexeme	Sintagme
oră	*ora fântânilor* $E0_1$
oră	*oră de liniști stelare* $E1_1$
oră	*ora fântânilor lunii* $E3_1$
oră	*orei de veghe* $E13_4$
oră	*orei de șoapte* $E13_4$
oră	*orele în rochii de umbră mor fără zvon în golul din inimă* $E16_4$
------------------------------	------------------------------
zile	*seninătăți de zile* $E10_3$
zi	*zi cu zi* $E6_2$
veri	*apuse veri* $E10_3$
toamna	*zăbovește toamna* $E4_2$
asfințit	*clopotul din asfințit* $E5_2$
iară	*iară vin* $E9_3$
întârzie	*o tristețe întârzie în mine* $E4_2$
zăbovește	*zăbovește toamna pe câmp* $E4_2$
re-nviate	*corole re-nviate* $E9_3$

Am împărțit lexemele ce conțin sema [+temporalitate] în două grupe. Prima grupă conține diversele forme flexionare ale cuvântului *oră,* cu sintagmele asociate. A doua grupă conține lexemele care posedă sema [± temporalitate] și deci contribuie la definirea izotopiei.

- *oră de liniști stelare* $E1_1$ [+temporal] [+nocturn] [+auditiv] [+spațial]
- *ora fântânilor* $E0_1$ [+temporal] [+spațial]
- *ora fântânilor lunii* $E3_1$ [+temporal] [+nocturn] [+spațial]
- *orei de veghe* $E13_4$ [+temporal] [+nocturn] [±tanatic]
- *orei de șoapte* $E13_4$ [+temporal] [+nocturn]
- *orele în rochii de umbră mor fără zvon în golul din inimă* $E16_4$ [+temporal] [+nocturn] [+vizual] [+auditiv] [+spațial]

Am considerat importantă examinarea acestor sintagme din două motive: (1) volumul de poezii se intitulează *Ora fântânilor* ($E0_0$), la fel ca și unul dintre textele-ocurență, ceea ce demonstrează importanța acordată lexemului *oră* și (2) analiza recurenței lexicale a demonstrat clar că acest lexem se repetă cel mai des. În plus, analiza sintagmelor asociate relevă și faptul extrem de important că ele par să fie sinteze ale celor patru izotopii discutate. O trăsătură comună a tuturor „orelor" este că sunt „ore de noapte" [+nocturn], cele care nu sunt definite în mod explicit astfel dobândind sema în cauză sub presiunea contextului. Ele aparțin deci unui domeniu al nocturnului și al selenarului. Trebuie să remarcăm

că acest nocturn nu trebuie văzut neapărat în opoziţie cu solarul, întrucât, aşa cum vom discuta la capitolul fenomene vizuale, şi soarele este văzut ca filtrat şi neclar (v. $E7_3$), tocmai pentru că se asociază acestei selenarităţi.

Sintagma *ora fântânilor lunii* este de o importanţă crucială pentru înţelegerea universului poetic în care ne situăm. Prin prezenţa lexemului *fântână* (= apă = reflexie = oglindă = viziune dublă) credem că textul conţine în mod evident o atitudine faţă de lume şi expresia ei poetică. Fântâna nu este doar *o pânză de apă ce reflectă o imagine,* ci şi *o pânză de apă aflată la adâncime considerabilă, la care se poate ajunge* (cf. *DA,* tomul II, partea I, Bucureşti, 1934 (s. v. **fântână**), fiind deci (1) izvorâre din adâncuri, [+emergenţă] şi (2) adâncime, mai greu observabilă. Această *oră a fântânilor lunii* este în acelaşi timp şi *oră de linişti stelare,* ceea ce ne conduce în mod direct de la imaginea adâncimii şi profunzimii la o proiecţie cosmică, oferindu-ne astfel o altă perspectivă; deci, de la o imagine punctiformă (a unui spaţiu concentrat) la deschiderea inevitabilă spre imensitatea cosmică necunoscută *(fără nume).*

Tot în acest context, trebuie să remarcăm faptul că ultima sintagmă discutată reprezintă o sinteză a celor patru izotopii. Nu am mai observat o asemenea sinteză în secvenţa textuală discutată, ceea ce demonstrează încă o dată ponderea mare a lexemului *oră* şi a sintagmelor asociate în arhitectura textuală.

În privinţa celorlalte lexeme care conţin sema [+temporalitate], care aparţin deci celei de-a doua grupe, trebuie să remarcăm valoarea lor generalizatoare. Mai întâi, toate se referă la unităţi cosmice de măsurare a timpului, ceea ce exclude posibilitatea unei situări temporale exacte. În multe situaţii, este preferată forma de plural (aşa cum vom observa şi la definirea spaţiului), ceea ce sporeşte substanţial efectul de nedeterminare temporală.

3. 2. Spaţialitate

Lexeme		Sintagme
lumi	*(în) mine*	*lumi fără nume* $E1_1$
largul	*(prin) suflet*	*largul în ambru şi-n jar* $E1_1$
Thalassa	*(lângă) tâmplă*	*Thalassa-n ritmuri apune* $E1_1$
(pe) câmp	*(în) golul*	
(pe) pământ		
(pe) întinderea		*pe întinderea stepelor* $E6_2$
(între) arborii		
(între) apele		
(între) frunzele		
(ca-n) chilii		
(-n) larguri		
(în) calmul		*în calmul blond de raze* $E9_3$

(în) drum
(în) perdele
pustiul
(din) fund
(în) vaguri
(în) undă
(prin) neguri
[– uman] [+ uman]

Am departajat lexemele care conțin sema [+spațial] în două grupe, ținând seama de prezența în funcția sintactică de complement circumstanțial de loc a unor construcții ce țin de definirea eului liric. Dacă asociem acestui fapt observațiile că, din 19 sintagme [– uman], 7 sunt construite cu prepozițiile *în/între* + substantiv în cazul acuzativ, numărul plural, devine din nou evident că și spațiul este vag și imprecis definit. 10 din cele 19 construcții sunt formate cu prepozițiile *în/între* (accentuând sensul de [spațialitate] + [interioritate]), 3 cu prepoziția *pe*, 1 cu prepoziția *prin*, 1 cu *din* și 4 sunt construcții neprepoziționale. Deci, aceeași tendință pe care am discutat-o la prima izotopie se manifestă și aici, și anume preferința pentru absența unei delimitări exacte, balanța înclinând în favoarea nedeterminării. De asemenea, cele patru sintagme care definesc eul liric [+uman] [+subiectivitate] sunt la singular, în antiteză cu preponderența pluralelor la sintagmele și lexemele [-uman] [-subiectivitate].

3. 3. Auditiv

Lexeme		Sintagme
Nominale	Verbale	
în ritmuri [– uman]		*în ritmuri apune* $E1_1$
clopote [– uman]		
rugăciunii [± uman]	*șoptește* [± uman]	*șoptește prin umbre* $E3_1$
cântecul [– uman]	*răspunde* [± uman]	*rugăciunii netălmăcite* $E3_1$
clopotul [– uman]	*geme* [± uman]	*cântecul trist, cântecul cel mai trist* $E5_2$
glasul [– uman]	*aud* [+uman]	
cuvinte [+uman]		*glasul sterp al vrăbiilor* $E5_2$
veste [± uman]		
(fără) zvon [– uman]		

Majoritatea lexemelor care conturează această izotopie, conținând sema [+auditiv], se caracterizează și prin prezența semei [uman] ([– uman] – 6 din 13 și [±uman] – 5 din 13), doar două fiind [+uman]. În cadrul acestei izotopii, ceea ce s-ar caracteriza prin [+uman] [+auditiv] ar trebui, pentru a fi un *logos* (definit

ca un limbaj structurat pe baze logice), să fie implicit și [+articulat]. Ceea ce apare în acest context (și anume [- uman] [+auditiv] [- articulat]), este eventual [+natural] și poate fi definit drept *melos*.

Este de remarcat faptul că trei dintre verbele la mod predicativ (*șoptește, răspunde* și *geme)* ar putea fi [+uman] într-un alt context, dar ele se cuplează intrapropozițional cu subiecte [- uman], ceea ce le activează și lor sema [- uman], un argument în plus pentru a opta pentru absența unui logos și, implicit, a capacității de a stăpâni universul prin intermediul său. Acest univers scapă de sub control (după cum vom mai argumenta) tocmai datorită absenței unui subiect [+uman] care să încerce să îl stăpânească și să îl organizeze prin intermediul vorbirii.

3. 4. Vizual

Lexeme		Sintagme
umbre [- uman]	*ochii* [+uman]	*șoptește prin umbre* $E3_1$
neguri [- uman]	*ochii* [+uman]	
se-ntunecă [-uman]	*privesc* [+uman]	*privesc spre cer* $E11_3$
se stinge [- uman]	*văd* [±uman]	
pălind [- uman]		*pălind orele în rochii de umbră mor*
umbră [- uman]		*fără zvon în golul din inimă* $E16_4$
apune [- uman]		*în ritmuri apune* $E1_1$
ambru și jar [- uman]		*largul în ambru și-n jar e* $E1_1$
[- luminozitate]		

După cum se poate observa, toate lexemele care au sema [- uman] au și sema [- luminozitate]. Fiind [- uman], ele sunt [+natural], ceea ce înseamnă că această izotopie ne prezintă o nouă descriere a universului natural, care se poate caracteriza prin [-luminozitate], asociată cu domeniul nocturnului, care s-a dovedit a fi cel preferat și în alte situații. Această obscurizare a viziunii sugerează și situarea undeva între tărâmul realității și cel al imaginarului, aparținând unei zone a crepuscularului și, într-o oarecare măsură, a declinului.

3. 5. În cele ce urmează, vom încerca să redefinim universul poetic din perspectiva celor patru izotopii deja discutate. Momentul preferat al ciclului solar este noaptea, un timp al zilei caracterizat prin [+nocturn], iar din punct de vedere vizual, prin [+obscurizare]. Mai mult, acest moment nu are nimic din concretețea sa terestră, ci dimpotrivă, este unul larg, generalizator, cosmic. Spațiul este de asemenea indecis, [+obscur] din punct de vedere vizual, iar din punct de vedere auditiv, imposibil de stăpânit prin intermediul unui limbaj articulat. Avem de-a face așadar cu un univers al vagului și impreciziei. De asemenea, s-a putut observa ocurența redusă a semei [+uman], care apare în

majoritatea situaţiilor doar sub presiunea contextului. Trebuie de asemenea să remarcăm prezenţa sintagmelor care sintetizează cele patru izotopii:

$E1_1$ *în ritmuri apune* [auditiv] + [vizual]
$E3_1$ *şopteşte prin umbre* [auditiv] + [vizual]
$E13_4$ *orei de şoapte* [temporal] + [auditiv]
$E5_2$ *clopotul din asfinţit* [auditiv] + [temporal]
$E1_1$ *largul în ambru şi-n jar* [spaţial] + [vizual]
$E10_3$ *seninătăţi de zile* [vizual] + [temporal]
$E16_4$ *orele în rochii de umbră mor fără zvon în golul din inimă* [temporal] + [vizual] + [auditiv] + [spaţial]

3. 6. Această viziune asupra universului este susţinută şi de numele proprii care apar în secvenţa textuală în discuţie. Ele sunt doar *Thalassa* şi *Cythera*. Folosirea lor accentuează nedeterminarea spaţio-temporală prin nota de rezonanţă mitologică.

3. 7. Următoarele verbe au funcţia de predicat în secvenţa textuală discutată:

IND. PREZ. III sg.	PREZ. III pl.	PREZ. I sg.	PREZ. I pl.
e	*trec*	*vreau*	
apune	*urmează*	*aud* [+auditiv]	
e	*pasc*	*văd* [+vizual]	
şopteşte	*se dau*	----------------------------------	
întârzie	*plutesc*	PREZ. II sg.	PREZ. II pl.
zăboveşte	*vin*		
	să (ne)-mpre-	*auzi* [+auditiv]	
	soare	—	
trece	*dispar*		
vine	*poartă*		
răspunde	*urmăresc*		
e	*privesc*		
doare	*par*		
răsare	*străbat*		
pătrunde	*mor*		
s-aşterne			
geme			
tresare			
se-ntunecă			
se stinge			

IND. PERF. COMP.			
a descins			

După cum se poate observa din acest tabel, secvența textuală conține 36 de verbe predicative și prima trăsătură frapantă a acestui inventar este majoritatea covârșitoare a verbelor la modul indicativ, timpul prezent, persoana a treia, singular și plural (32), doar unul fiind la timpul perfect compus. Desigur, fiind vorba despre poezie, este ciudată absența aproape totală a persoanei a doua și, mai ales, ocurența foarte redusă a verbelor la persoana întâi singular sau plural (4). Credem că opțiunea pentru persoana a treia ține de aceeași tendință de obiectivare a viziunii pe care am mai observat-o și în alte situații. De asemenea, este neobișnuită folosirea cu o deosebită frecvență a timpului prezent (modul indicativ); deși definit în general de gramatici ca timp al certitudinii, se menționează și alte sensuri (valori) ale prezentului indicativ, iar poeticile remarcă frecvența prezentului cu valoare atemporală sau prezent al sincronizării continue cu actul rostirii.

Considerăm că apartenența a două dintre verbele la persoana întâi la două dintre izotopiile discutate mai sus (**vizual** și **auditiv**) reprezintă un nou argument în favoarea considerării acestora drept date fundamentale ale unei posibile lecturi.

4. Am discutat atât probleme ridicate de analiza coeziunii, cât și de cea a coerenței. Secvența textuală a fost abordată fără prejudecăți „critice", recurgându-se doar la soluții textologice. Din analiză a reieșit că avem de-a face cu un text slab coeziv: cazurile de recurență lexicală sau sintactică nu sunt foarte numeroase, elipsa este aproape absentă și există doar doi conectori textuali. Deci, „suprafața" textului nu oferă prea multe indicii analizei și, implicit, o interpretare bazată în exclusivitate pe analiza coeziunii textuale nu conduce prea departe. Deși puține, indiciile permit însă pătrunderea într-un domeniu total diferit de cel al **coeziunii** definite drept capacitatea elementelor verbale co-prezente de a realiza legături intratextuale de sens, și anume în cel al coerenței, definită ca mecanism ce permite actualizarea relațiilor dintre unități textuale și informații dintr-o lume posibilă. Puținele cazuri de recurență lexicală (tocmai numărul lor redus sugerează importanța pe care o au în arhitectura textului) au condus la identificarea a patru izotopii, ceea ce reprezintă o cale mai profitabilă de interpretare a textului și pentru definirea acelui spațiu unic pentru fiecare poet în parte. O analiză și mai apoi o interpretare bazate exclusiv pe problemele coeziunii textuale nu pot fi fructuoase pentru înțelegerea unui univers poetic decât dacă se împletesc cu analiza coerenței textuale, aceste două „mărci" ale textualității neputând fi separate complet. Totuși aceasta este doar o primă etapă a demersului, și anume analiza semantică a textului. Este fără discuție necesară interpretarea poetică a textului sau lectura sa semiotico-critică, preconizată la un stadiu ulterior.

ANEXĂ

SECVENŢĂ TEXTUALĂ ALCĂTUITĂ DIN PATRU TEXTE-OCURENŢĂ[21]

$E0_1$ Ora fântânilor/ $E1_1$ Oră de linişti stelare,/ clar semn de lumi fără nume,/ largul în ambru şi-n jar e,/ Thalassa-n ritmuri apune./ $E2_1$ Vocile sfânt de curate, frunţile pure şi ochii,/ cugetul gol şi curat e,/ clopote când legănate/ trec în nunteştile rochii./ $E3_1$ Ora fântânilor lunii,/ – înger – şopteşte prin umbre/ vorbele rugăciunii/ netălmăcite şi sumbre.

$E0_2$ Declin/ $E4_2$ O tristeţe întârzie în mine/ cum zăboveşte toamna pe câmp,/ şi nici un sărut nu-mi trece prin suflet,/ şi nici o zăpadă n-a descins pe pământ./ $E5_2$ Cântecul trist, cântecul cel mai trist vine cu clopotul din asfinţit, /îl auzi în glasul sterp al vrăbiilor/ şi răspunde din umilinţa tălăngilor./ $E6_2$ E toată viaţa care doare aşa,/ zi cu zi pe întinderea stepelor,/ între arborii neajunşi la cer,/ între apele care-şi urmează albia,/ între turmele ce-şi pasc soarta pe câmp/ şi între frunzele care se dau în vânt.

$E0_3$ Sonet/ $E7_3$ Suprema floare-a toamnei-ntârziate,/ Răsare-n nesfârşiri pălitul soare./ $E8_3$ Şi tainic, ca-n chilii de închisoare, Pătrunde-ncet prin neguri sfâşiate./ $E9_3$ S-aşterne-n larguri palida-i ninsoare/şi-n calmul blond de razemprăştiate/ Mircsme de corole re-nviate/ Plutesc, şi iară vin să ne-mpresoare./ $E10_3$ Ca un surâs pe buzele de moartă/ Seninătăţi de zile ce dispar,/ Apuse veri, azuru-n undă-i poartă./ $E11_3$ Şi ochii trişti ce urmăresc himera/ Privesc spre cer, la norii care par/ Galere roze-n drum către Cythera.

$E0_4$ Vigie/ $E12_4$ Geme sub ziduri duhul adâncului,/ Prinsul fior tresare-n perdele./ $E13_4$ Ce cuvinte mai străbat pustiul/ orei de veghe, orei de şoapte?/ $E14_4$ De un adio gândul se-ntunecă./ $E15_4$ Vreau candelă lângă tâmplă, de linişte, veste de mult, sau numai o frunză, o amintire, una singură./ $E16_4$ Aud în vaguri povestea vântului,/ Steaua din fund o văd cum se stinge, şi pălind orele în rochii de umbră/ mor fără zvon în golul din inimă.

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21

[21] Ion Vinea, *Opere*, I. Ediţie critică şi prefaţă de Elena Zaharia Filipaş, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.